

eltérést mutat, hogy a kettő közé mint forrást a magyar forrástól különböző latin vágáns éneket kell feltennünk.

Érdekes tanulságot rejt magában Eckhardt következtetése. Bizonyítja részint a magyarság ősi egységét, részint rámutat arra, hogy a népköltészetben milyen régi műköltési lecsapódások rejlenek. A magyar tudományos közvélemény — mondja Eckhardt professzor — még mindig nem méltányolja eléggé milyen roppant fontosságú munkát végzett a magyar folklóre-kutatás, midőn a végső pusztulástól megmentette a magyar zenei irodalmi mult drága maradványait. Vajjon jelen énekünkkel nem épen a «virágénekek» utolsó emléket szedték-e össze az eldugott magyar falvakban? *Prahács Margit.*

A magyar nóta meg a cigány.¹

Körülbelül százesztendővel ezelőtt merült föl az a kérdés, hogy van-e különbség a magyar zene és a cigányzene közt. Mostanában a zenei körök e kérdés ismét foglalkoztatja. Nemrégén a Napkelet hasábjain látott napvilágot «A cigányzene és a magyar népzene» címmel dr. Prahács Margit tollából egy cikk, melyben szembeállítja a cigányzenét a magyar zenével és ugyancsak lekicsinyli a magyar cigányzenészeket úgy is, mint népet, úgy is, mint muzsikusokat. A cikk a cigányokra vonatkozólag nagyon sok igaztalanságot és tévedést tartalmaz, de ez még a kisebb baj. A nagyobb baj az, hogy ezen felül a cigányokon keresztül támadja a mai magyar nótát is, ezt pedig már nem lehet szó nélkül hagyni, mert ez a magyar nóta olyan nemzeti érték, melyhez hozzányulni csak imádatos kézzel szabad.

A cigányokat a cikk «teljesen vad erkölcsű népnek» nevezi, melynek «nincs Istene, nincs hazája, csak babonái, kuruzslói, nyomorúságos pária élete».

Tárgyalja azokat a körülményeket, melyek következtében a cigányzene nemzeti értékévé lett s a nemzeti zene egyedüli letéteményesévé, majd így folytatja: «Magyarországon ezért volt mindig kivételes helyzete ennek a mindenkittől megvetett páriának tekintett idegen népfajnak».

Ezt tárgyilagosan nem lehet mondani a cigányzenészekre. Minden népfajnak megvan a salakja, melyet nemcsak idegen népek, hanem a saját fajtája is megvet. Így van ez a cigányoknál is. A cikkíró azonban speciálisan a cigányzenészekről beszél, ezeket pedig a magyar nép sohasem tekintette páriáknak, hanem ellenkezőleg, olyan jóbarátoknak, kik bújában ép úgy, mint örömeiben mindig becsülettel osztoztak és istenadta tehetségükkel igyekeztek a bánatot enyhíteni és az örömet hangsúlyozni.

Szemükre veti azután, hogy a földművelést nem kedvelik és hogy «teljes a kultúrátalanságuk, mely minden tanítást, mint barbár erőszakot utasít vissza». «Ösztöneik megfékezése, fegyelmezése teljesen ismeretlen előttük.» És hogy: «meg nem engedett keresetforrások iránt van erős hajlandóságuk». Ez az állítás azt tartalmazza, hogy a cigányság nem becsületesen, hanem törvénybe ütköző módon keresi kenyerét. A cigányok közt is vannak tolvajok vagy más bűnözők csak úgy, mint más népek között, de ezt általánosítani nem lehet. Az ő munkájuk komoly, nemes, szép és betölti hivatását. *Az ő munkájuk az, hogy kertészkedjenek a magyar kultúra ugarán, a magyar népzeneinek minden zenei fajtától elhanya-*

¹ Olvasóinkat érdekelni fogja e cikk, mely e sokat vitatott kérdést rovatvezetőnk felrogásától eltérő világitásba helyezi. Rovatvezetőnk e közleményre természetesen válaszolni fog, de örömmel teret adunk minden oly hozzászólásnak, mely e rég aktuális kérdés tisztázását csak valamennyire is elősegíti. *Szerk.*

golt, sőt elkerült, majdnem töretlen ugarán. És ők ezt a munkát rendületlenül végzik, sőt majdnem kizárólag egyedül végzik. Egyedül küzdenek az idegen, immár szinte nemzetközivé lett barbár jazz-muzsika ellen. Nem segít nekik senki, mert más zenészek megalkudtak a helyzettel és — tisztelet a nagyon kevés kivételnek — szolgálatába szegődtek a jobban jövedelmező és a magyar néplelket és erkölcsöket rongáló idegen zenének, magára hagyva a cigányt, a «megvetett páriát, kinek nincs Istene és hazája», hogy küzdjön a magyar népzene, a magyar nóta integritásáért, még inséges szenvedések árán is. A magyar cigányság ezt a küzdelmet állja is becsülettel és nem hódol be a minden áron hódítani akaró mételynek. Hát erre a cigányra lehet-e azt mondani, hogy nincs Istene és nincs hazája?

Ami azt illeti, hogy a cigány minden tanítást, mint barbár erőszakot utasít vissza, azt kérdem a cikkírótól, volt-e valaki valaha Magyarországon, aki a zenészcigányságot tanítani, művelni óhajtotta volna? Nem volt, így hát a tanítást nem is utasíthatták vissza. A cigányok gyermekeit legtöbb zeneiskolában *nem is veszik fel*. A cigányok azonban saját maguk ébredtek öntudatra és épen most — amikor ezt a kedvezőtlen állítást kockáztatja meg velük szemben a cikkíró — felállították az első magyar «Bihari»-cigányzeneiskolát Budapesten és ezt követte Pápán a második iskola és követi a többi, amely most van szervezés alatt. Ezeket az iskolákat a cigányság a saját filléreiből tartja fönt akkor, amikor a jazz szinte kivette kezéből a vonót és szájából a kenyeret. Az ilyen állítások alaposágáról jobban meg kellene győződnie annak, aki azokat leírja.

Istenteleneknek sem lehet a cigányokat mondani. Mennyi cigányt látunk ünnepnapokon a templomainkban! Még a kóborcigányok is bizonyos mértékig vallásosak. A gyermekeiket születésük után nyomban megkereszteltetik.

A hazátlanság vádjával is teljesen alaptalanul illeti őket a cikkíró. Állítására rácáfol a cigányzenészek multja. Hozzávetőlegesen a XV. században jött be Magyarországra, azóta szolgálják hűséggel a magyar nótát. Ennek már 500 éve. Világtörténelmi viszonylatban is nagy idő! Ha nem tartanák Magyarországot hazájuknak, ennyi idő alatt bizonyára tovább vándoroltak volna. De itt maradtak és gyönyörű magyar nyelvünket mindnyájan beszélik, ellenben a cigány nyelvet nagyon kevesen tudják, jól egyik sem, inkább csak pár szó az, amit még használnak. A Magyarországon töltött 500 év alatt sokan jártak a magyar cigányok közül külföldön. Nem azért, mert nyugtalan a vérük, hanem azért, hogy odakünn is becsületet szerezzenek a magyar muzsikának és ez sikerült is nekik. Külföldön jobban megbecsülik a magyar cigányt, mint itthon. Jobb keresetük is van, mégsem maradnak állandóan odakünn, visszavágnak ide, hozzánk. A sok külföldet járt és már elhalt régi nagy primás mind-mind hazajött a nagy sikerek után, ha hamarabb nem — meghalni. Bunkó Ferkó, Kálózdí Jancsi, öreg Rác Pali, Patikárus Ferkó, Farkas Miska, Erdélyi Náci és még nagyon sok kedvence a külföldi közönségnek, uralkodóknak, mind magyar hantok alatt pihen. A jelenben szintúgy tanúságot tesznek hazafiasságukról, mint a multban. Itt van pl. Bura Károly, Bura Sándor esete, akiknek sok vagyonát, javát elvették a nagyváradi oláhok, Károlyt több ízben lezárták, csak azért, mert nem húzott oláh nótát, ki is kergették. És ott van a többi megszállott területen muzsikáló magyar cigány, akik ma is a magyar nóták bővülő hangjain keresztül tartják ében a megszállott területen élő magyarok lelkében a föltámadás iránti reményt. Ha nem volna a cigányság minden atomja hazaszeretettel átitatva, a cigányság nem rajongna ily gyermeki hűséggel a magyar hazáért. Azonkívül, hogy a cikkíró megtámadja hazafias-

ságukat, vallásosságukat, jellemüket, erkölcsüket, megtámadja — a muzsikájukat is. Nem tudom, milyen füllel és milyen lélekkel hallgatja a cigány nótáját, hogy azt állítja róla, hogy «egy cél és eszmények nélkül tévelygő állhatatlan, ösztöneitől vezérelt lelkiség fegyelmezetlensége hangzik» belőle. Lehet, hogy a cikkíró igen képzett muzsikus, lehet, hogy nagyszerűen ismeri az egész klasszikus zenét, valószínű, hogy belemélyedt a zeneelmélet rejtettebb részeibe és titkaiba is, ahogy cikkéből látszik, tisztában van a zenetörténelem eseményeivel is; mindez lehet, azonban hogy a magyar néplélektől messze áll — ez bizonyos. Azt írja: «valami megmagyarázhatatlan őrít érzünk a lassú cigányzenében, a vigasztalan, csüggedt fájdalomnak, a reménytelen sóvárgásnak olyan intenzív erejét és átható ékesszólását, amely minden feloldást, minden kiegyenlítődést eleve lehetetlenné tesz».

Az, aki a magyar nótának, a magyar cigány által játszott nótának ilyen hatását érzi és nem érzi meg benne azt a fájdalomcsillapító, minden sebet lágyan simogató, vigasztaló, könnyeken keresztül mosolygó, megnyugvással eltöltő ősi erőt, az nem ismeri a magyar népzene lényegét. A magyar cigány a magyar népzene lényegébe sosem nyult bele. Az a többször elhangzott vád, hogy elcigányosították, mintegy meghamisították a magyar nótát, nem való. A cigány nem tett mást a multban sem és a jelenben sem tesz mást, minthogy előadásával alkalmazkodik a magyarság kívánalmaihoz. Nem a nóta formálódott át őszertünk, hanem ők alkalmazkodtak a nótához, követvén azt az előadási módot, amely a magyar népzene és a magyar nép lelkének legjobban megfelel, amelyre őket a magyarság tanította és amely az ő lelkükben is visszhangra talált. Elismerem, hogy a cigányok közt is van sok gyenge muzsikus, talán rosszlízlű is, aki önkényeskedik és saját rossz ízlése szerint formálja a nótát, de ezek nem veszélyesek, mert részben szórványosan fordulnak elő, részben nagyobb jelentőségre ép e tulajdonságuk miatt nem tudnak jutni. Ha a cigány formálta volna át a magyar zenét a saját ízlésére, ez bizonyára meglátszanék a cigányzeneszerzők művein is. Ennek pedig ép az ellenkezője látszik, mert Bihari Jánosnak a Huszár verbunkusáról, Palatinálisáról, Primácialisáról igazán nem lehet azt mondani, hogy nem magyar, hogy ne is beszéljünk a Rákóczi-indulóról. Dankó Pista nótái a legtisztább szűziességükben adják vissza a magyar néplélek megható érzéseit.

Hogy évtizedeken keresztül az a bizonyos cigányosítás mennyire nem történt meg, azt a 100—150 év előtti kották és kottakiadások igazolják, amelyekben a nóták úgy vannak leírva, ahogy azok ma is élnek és ahogy azokat a cigány ma is játssza.

Az bizonyos, hogy a cigánybandák jellegzetes harmónizálással és beosztással játsszák a nótákat, az is bizonyos, hogy ez az előadási modor alapján véve az ő sajátosságuk. Azonban az is kétségtelen, hogy ez a sajátosság a maga teljességében hozzáidomul a magyar nótához és megfelel a magyar népléleknek úgy, hogy itt nem lehet arról beszélni, hogy az egyik meghamisította a másikat, csupán arról, hogy két népies sajátosság szerencsésen találkozott. Ez a találkozás tényleg szerencsésnek mondható, mert a magyar nóta különleges nemzetegyéni szépségei e találkozás révén bontakoznak ki a maguk valóságában.

A magyar nóta természete a consonáns hangzásokat kívánja és nem tűri a diszsonanciát. A hallgató nóta ütemnélkülisége magával hozza azt, hogy nem lehet és nem is szabad a dallam minden hangjára külön hármashangzatot felépíteni, mert az elveszi a dallam különlegesen szabad szárnyalását és a nótának a jellegét. Lehet a cigányzenekarok játékát tökéletesíteni, sőt kell is, hogy

az egyes nóták hangulatát minél megfelelőbben és változatosabban fessék alá, de alapjában véve megváltoztatni veszedelmesnek tartom. A műzenének, mely sosem tévesztendő össze a népzenevel — disszonáns hangzataival festeni alá a műzenének fel nem dolgozott magyar nótát és azt ebben a köntösben bemutatni indokolatlan és veszedelmes, mivel megváltoztatja annak eredeti lényegét.

A magyar nóta úgy, ahogy azt általánosságban a cigányok játsszák és ahogy az átment a magunk és a külföld köztudatába, *olyan nagy nemzeti érték, amelynek megváltoztatásával nem szabad kísérletezni, még akkor sem, ha ezt magasabb zenei szempontok tennék kívánatossá.*

Berzeviczy Albert a Felsőház 1928 június 19-iki ülésén tartott beszédében a következőket mondja: «... egyes művészek azt hiszik, hogy pusztán művészi szeszélyt, művészi ötletet követhetnek ott is a művészi szabadság nevében, hol valami nagy nemzeti hagyomány, nemzeti emlék megörökítéséről van szó. Ez pedig tévedés, mert ilyen művészi feladatok megoldásánál *a művész, nézetem szerint, tartozik tekintetbe venni azt, hogy mi él a nemzet lelkében és fantáziájában* s nem követheti csupán a maga ötletét, a maga szeszélyét. *Amennyiben pedig erre nem képes, ne nyuljon ilyent tárgyhoz.*» — Ezt a festészetről, a honalapító magyarok ábrázolásáról mondja, a nemzeti zenéről pedig következőképpen szól:

«Azt hiszem, Magyarországot soha nagyobb megalázás nem érte, mint napjainkban. És mivel reagálunk mi erre a megalázásra? Talán a nemzeti érzésnek olyan megnyilatkozásával, amilyent az 1850-es, 60-as évek mutattak fel? Nem, ellenkezőleg, a nemzeti ruhaviseletről nem is beszélve, a csárdás ma csak a megtúrt táncok közé tartozik a társaságokban, a cigányzenét, a magyar nemzeti zenét pedig mindinkább kiszorítja a jazzband. Örömmel üdvözlöm, hogy az igen tisztelt miniszter úr hatalmával, befolyásával, intézkedéseivel oda fog hatni, *hogy igen is, a magyar cigányzene, amely — nem átallom kimondani, — tulajdonképpen fenntartja nálunk a magyar népies zenét, kellő védelemben részesüljön minden, valóban nem európai idegen elem betolakodása ellen.* Sajátságos eltorzulása a civilizációnak az, hogy míg egy pár évtized előtt a négerrek utánozták a civilizált Európát, most Európa utánozza a négereket.»

A cikkíró úgy látja, hogy hanyatlásnak indult a cigányzene és alkonyának szükségkép be kellett következnie az újabb magyarországi népzenei kutatások eredménye következtében, melyek felfedezték a magyar parasztzene ősi sajátosságait. «A mai ifjúságnál a cigányzene már elvesztette lelki talaját, ez az ifjúság ösztönös megértéssel fordul a magyar furulyán, kanásztülkőn, a magyar parasztleány és legény ajkán felhangzó ősi erőtől duzzadó népzenei költészet felé.» Bár igaza lenne a cikkírónak, de sajnos, nem így van. *A mai fiatalság nem a furulya és a kanásztülkő felé fordul, hanem a szakszofón, meg a benzó felé.* Ezek korbácsolják fel a vérét, ezeknek a hangjai, amelyek a néger jazz-zenét valószínűleg fokozták a táncokkal együtt. A cikkíró ugyan az őrzőgést a cigány csárdásra mondja, pedig hát akármilyen tüzesen húzza is a cigány a csárdást és akármilyen tüzesen táncolja a fiatalság, az mindig a jókedv határain belül marad, anélkül, hogy erkölcsstelen túlfűtöttséget okozna. Ami a cigányzene hanyatlását illeti, biztos, hogy a jazz-band sokat ártott neki, de ez csak időleges és nem tekinthető állandó folyamatnak. Hogy mennyire népszerű a cigány és a cigányzene, bizonyítja Radics Béla temetése.

A cikkíró a cigányzene és a mai magyar nóta hanyatlását az újabb zenei kutatások következményének tartja. Az újabb népzenei kutatásoktól nem féltem sem a mai magyar nótát, se a cigányt. Igen szerencsétlen beállításnak tartom a mai nótának az ősi nótákkal való szembehelyezését, mert a mai nóta

nem ellenlábasa a régi, az ősi nótának, hanem gyermeke és hozzáteszem, hogy nem vértelen, korcs leszármazó, hanem viruló, életképes utód, amely az ősök formái közt fejlődött. A nóta a fejlődés során tradicionális alapokon tökéletesült, önállósult. Alakja általánosságban ma is az, ami az ősöké, azzal a különbséggel, hogy a mainak motívumai finomabbak, fejlődöttebbek és lehámlott róluk az a sokféle idegen befolyás, ami az ősi magyar népzene nótán igen erősen érződik. Nem lehet tehát azt mondani, hogy a magyar népzene művészete lefelé ívelő vonalon haladt, épen ellenkezőleg, fejlődött, önállósult és ma már olyan zenei speciálitással növekedett, amely különbözik minden más nemzet zenéjétől és amelyben olyan őserő van, hogy hódítani tud mindenütt a világon. A fejlődés folyamata alatt a múltban is előfordult többször az a helyzet, ami a jelenben van, hogy a nótatermés terén bizonyos túlermelés állt be és hogy a termésnek egy része silány. Ettől azonban nem kell féltetni a további helyes fejlődést, mert a magyar néplelek van olyan önálló és annyira erős, hogy ki tudja választani a természetből az igazit, azt, ami őbelőle sarjadzott és visszautasítja azt, mely nem belőle támadt, amely nem igaz és nem érték. Tiszavirágok csak ezek, melyek ha föl is repülnek, életük csak pár napos és megszűnnek a természet rendje szerint.

Épen a most vázolt egészséges fejlődés miatt nem lehet a mai magyar nóta létjogosultságát tagadni és nem lehet az exhumált zenei ősöket vele ellentétbe állítani. Ezek az ősök, amikor a mai magyar nóta alapját megalakították, betöltötték hivatásukat és meddő dolognak tartom azt a kísérletet, amely egy, a kultúra alacsonyabb fokán álló ősi kor emlékeit a magasabb kultúrából fakadt alkotások megtagadására akarja felhasználni.

Tévedés a magyar parasztszenét nevezni az általános magyar népzene nék. A magyar nemzet társadalma nemcsak pásztorokból és kanászokból áll, hanem magasabb kultúrájú egyénekből is, ezeket pedig a furulya és a kanásztülök nem elégíti ki, szebbre, finomabbra, tökéletesebbre vágnak és zenei izlésük és igényeik nem kizárólag a primitív parasztszene szépségeiben nyernek kielégítést. A parasztszene csak egy része a magyar népzene nék és így nem is uralkodhatik annak egész területén. Értéknek mindenesetre érték, de a maga helyére kell helyezni a magyar nóták virágos mezején.

Ép ezért nemcsak a furulyák és a kanásztülkökhöz kell vezetni a mai fiatalságot, hanem a tradicionális alapokon felépült magyar nótához is és ahelyett, hogy ezt és a cigányt támadják, inkább vezessék vissza ezekhez és ragadják ki a szaxofon és a benszó erkölcsfojtogató hatása alól.

A magyar nóta olyan nemzeti erő, amely keresztülcsap az erőszakos határokon és egyérszben forrasztja össze az egymástól elszakított magyar szíveket és meg vagyok győződve, ha rákerül a sor annakidején, ez a nagy erő teltre lobbantja a megkínzott magyar szívek elkecserezését.

A magyar nótát csak tisztelni, szeretni, ápolni szabad, de bántani nem!

Dr. Járosi Jenő.